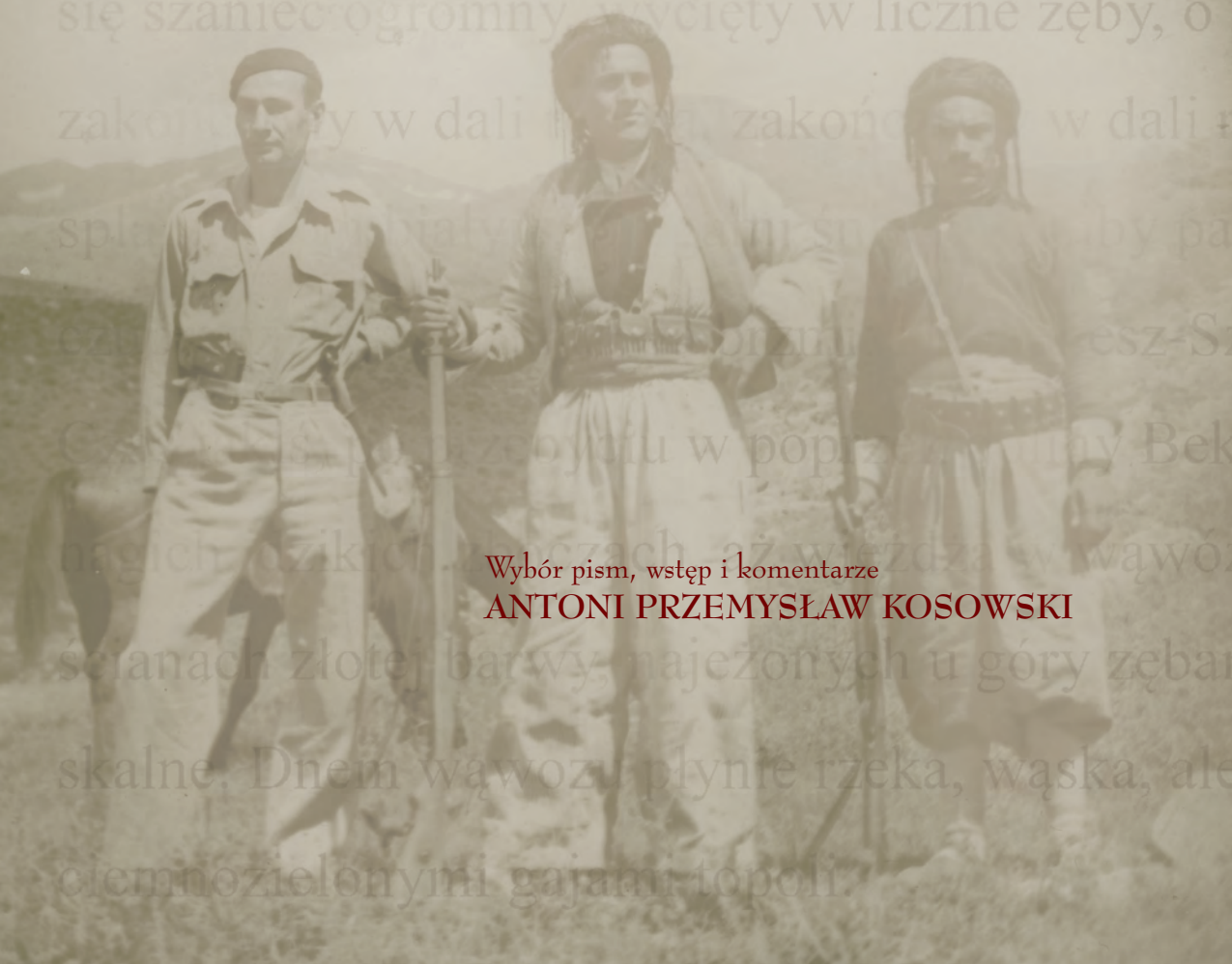

WITOLD WŁADYSŁAW RAJKOWSKI PODRÓŻNIK I ORIENTALISTA

Wybór pism, wstęp i komentarze

ANTONI PRZEMYSŁAW KOSOWSKI

Witold Władysław Rajkowski

Podróżnik i orientalista

Nr 4

SERIA WYDAWNICZA POD HONOROWYM PATRONATEM
PROF. DR. HAB. JOACHIMA ŚLIWY
ZAKŁAD ARCHEOLOGII EGIPTU I BLISKIEGO WSCHODU
UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

Witold Władysław Rajkowski

Podróżnik i orientalista

*Wybór pism, wstęp i komentarze
Antoni Przemysław Kosowski*

Kraków

© Copyright by Antoni Przemysław Kosowski, Kraków 2017

Redaktor naukowy serii:
Grzegorz Nieć

Recenzenci:
dr hab. Hieronim Kaczmarek, prof. USz
dr hab. Grzegorz Nieć, prof. UP

Redakcja:
Ewa Dąbrowska

Projekt okładki:
Paweł Sepielak

Zdjęcie na okładce: Witold Rajkowski z członkami plemienia Rawandok,
Mergamir, Kurdystan. Źródło: prywatne zbiory rodziny.

Zrealizowano dzięki wsparciu finansowemu miasta Bydgoszczy
oraz subwencji wydawniczej Polonia Aid Foundation Trust (PAFT) w Londynie.

ISBN: 978-83-7638-894-6
<https://doi.org/10.12797/9788376388946>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wstęp	9
Witold Władysław Rajkowski. Nota biograficzna	19
Próba opracowania dorobku Witolda Władysława Rajkowskiego	47
Wybór tekstów	55
W Libii przed wojną	57
Wizyta w Ammanie	62
Syrja, kraj dziwów i nienawiści	69
Damaszek. Perła Wschodu nad Baradą	77
Kaukaz w Syrii	84
Hasbaya – siedziba książąt Szehab	89
Baalbek. Świątynie u stóp Libanu	97
Petra – umarła stolica wśród skał	102
Fellahowie – synowie Nilu	110
Beduini w Egipcie. Wolny lud pustyni o „rasistowskich” tradycjach	113
Beduini Egiptu. Rasiści pustyni	119
Sufi, bractwa religijne islamu	125
Wschodni jarmark (korespondencja własna z Egiptu)	134
Wśród gór Kurdystanu	138
Irak. Minarety, nafta, daktyl	144
Wędrówka	177
Wybór fotografii	201
Bibliografia	221
Spis ilustracji	229
Indeks osobowy	233
Indeks geograficzny	239

Było lato 1933 r. Byliśmy młodzi [...]. Wybraliśmy się z Warszawy na wakacje w góry, z zuchwałym planem przejścia szczytami z Czarnohory do Tatr [...]. Wstawał świt. Skostnieli wyczołgaliśmy się z pamiętającego I wojnę światową jednoosobowego schronu, który dał nam ciasny, ale chociaż od nocnego wydmuchu osłonięty nocleg – i poczęliśmy podziwiać otaczającą nas panoramę Wschodnich Karpat. – Wiesz [...] – Witek [Rajkowski] wskazał ręką na południe – tam dopiero zaczyna się świat. Za siedmioma górami, rzekami, morzami... Tam mam iść, a nie do Zakopanego! Machnąłem ręką. Było mi zimno i głodno. – Dobrze, jak do tego Zakopanego dobrniemy. Szmat drogi. Pogoda pod psem. A tobie zachciewają się jakieś dalekie światy¹.

Mniejszy znacznie entuzjazm budziły we mnie Ateny; nawet tonące w gorącej powodzi słonecznych promieni, jakby zardzewiałe ze starości kolumnady Partenonu i biały dziw Erechtejonu, nie przemówiły do mej wyobraźni: cały byłem oddany muzułmańskiemu wschodowi...².

Szczupły, niewysoki, o czarnej czuprynie i olbrzymim nosie – wyglądał jak rodowity Arab. Przy tym ascetyczny niemal tryb życia i wyrzeczenie się wszelkich „luksusów”, bez których Europejczycy trudno jest żyć na Wschodzie, ułatwiał mu bardzo poznawanie arabskiego życia³.

¹ A. Grobicki, *Polski badacz kultury arabskiej*, „Przegląd Polski Rady Polonii w Wielkiej Brytanii” 1973, nr 8, s. 3. Uzupełnienia i wyjaśnienia w nawiasach kwadratowych: Antoni Przemysław Kosowski.

² W. Rajkowski, *Nad Nilem bije serce Wschodu. Wrażenia i obrazy z życia w Kairze, Jerozolimie* 1947, s. 1, *Biblioteczka Aktualna*, t. 6. Uwaga W. Rajkowskiego odnosząca się do jego podróży do Egiptu w celu odbycia tam studiów językowych.

³ A. Grobicki, *op. cit.*, s. 3. Charakterystyka W. Rajkowskiego.

Wstęp

Orientalista Witold Władysław Rajkowski jest właściwie postacią nieznaną. Zasługuje jednak na odrębną publikację. W pierwszej połowie XX w. był jednym z niewielu obywateli polskich, którzy nie tylko podróżowali po Bliskim Wschodzie⁴, lecz także tam zamieszkali, uczyli się różnych dialektów języka arabskiego i, co najważniejsze, starali się poznać i zrozumieć miejscowe realia, wchodząc w interakcje z ludnością⁵. Wyjście ze strefy komfortu, w tym kulturowego, jest zawsze niezmiernie trudne. Witold Rajkowski tego dokonał i dzielił się swoją wiedzą i doświadczeniem⁶. Był niezwykle aktywnym czło-

⁴ O kontaktach Polaków z tym obszarem zob. m.in.: J. Bystroń, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930; J. Reychman, *Podróżnicy polscy na Bliskim Wschodzie w XIX w.*, Warszawa 1972; S. Kościałkowski, *Polacy a Liban i Syria w toku dziejowym*, Bejrut 1949; M.M. Dziekan, *Polacy a świat arabski. Słownik biograficzny*, Gdańsk 1998, *Rocznik Tatarów Polskich*, t. 5, supl. 1; H. Kaczmarek, *Wstęp*, [w:] i dem, *Polacy w Egipcie do 1914 roku*, Szczecin 2008, s. 7-55, *Rozprawy i Studia – Uniwersytet Szczeciński*, t. 678; A. Bakalarz, *Polaków odkrywanie Arabii Saudyjskiej*, Kraków 2005.

⁵ Poza W. Rajkowskim można wymienić w tym okresie m.in.: Stanisława Korwin-Pawłowskiego (informacje na jego temat zob. I.P. Maj, *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie 1926-1939*, Warszawa 2007, s. 37-40, *Seria Wschodnia*; A.P. Kosowski, *Działalność Stanisława Korwin-Pawłowskiego w Egipcie w latach 1932-1939*, „Przegląd Tatarski” 2012, nr 1, s. 5-9; i dem, *Stosunki polsko-egipskie w latach 1927-1945*, Warszawa 2017, s. 13, 63, 87, 94, 100-102, 106-107, 201, 273; A. Kapiszewski, *Stosunki polsko-saudyjskie w okresie międzywojennym*, „Przegląd Orientalistyczny” 2001, nr 1-2, s. 50-52; S.A. Korwin, *Wyścig z życiem*, Warszawa 1966), Alego Ismaila Woronowicza oraz Mustafę Aleksandrowicza. Dwaj ostatni to Tatarzy polsko-litewscy, muzułmanie RP, którzy studiowali na Al-Azhar, muzułmańskiej uczelni teologicznej w Kairze. Biogramy zob. *Podróże do serca islamu. Antologia międzywojennego reportażu polskich Tatarów*, wstęp, wybór i oprac. G. Czerwiński, Białystok 2014, s. 117-119 (A.I. Woronowicz), 171-173 (M. Aleksandrowicz), *Colloquia Orientalia Bialostocensia*, 10, *Studia Tatarskie. Seria 3*. Na marginesie warto dodać, że S. Korwin-Pawłowski deklarował w Egipcie wyznanie muzułmańskie; zob. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego [dalej: IPMS] w Londynie, sygn. A.50, nr teczeki 323, karta ewidencyjna-formularz, rubryka: wyznanie, wypełniona odręcznie, bez daty, bez paginacji.

⁶ „Aby jednak zrozumieć świat islamu i należycie ocenić rolę narodów muzułmańskich, trzeba się wyrzec przesądów i odrzucić wiele przestarzałych, a nieraz mocno zakorzenionych

wiekem. Świadczy o tym chociażby pokaźnych rozmiarów dorobek, w tym relacje z odbytych podróży.

Ze względu na kwalifikacje W. Rajkowskiego powierzano mu zadania natury wywiadowczej. Odpowiadał m.in. za obserwację oraz nawiązywanie kontaktów z lokalną populacją na różnych obszarach Bliskiego Wschodu. W trakcie tej pracy zmieniał się wróg; najpierw była nim III Rzesza, następnie

pojęć, przeszkadzających nam widzieć rzeczy jasno i we właściwym świetle. Nie oznacza to bezkrytycznego przyjmowania tego, co nam sugerują muzułmanie, będący pod wpływem własnych tradycyjnych poglądów i przesądów. Oznacza to tylko, że musimy patrzeć na Islam i jego wyznawców bez uprzedzeń – ani za, ani przeciw. A to sprawa niełatwa” – W. Rajkowski, *Nowe drogi islamu*, „Życie” 1952, nr 12, s. 3; „Daleki jestem od jakiegokolwiek propagandy. Nie jest to jednak równoznaczne z powstrzymywaniem się od wypowiedzania mego własnego, osobistego zdania. W każdym kraju są rzeczy dobre i złe, piękne i brzydkie, mądre i głupie, tragiczne i śmieszne. Tak samo w Egipcie. Będę więc o nich mówił tak, jak je widziałem i rozumiałem, nazywając wszystko po imieniu. Podkreślam tylko, że nie są to jakieś poglądy rzucane z profesorskiego pulpitu, a tylko moje osobiste, prywatne przekonania i przypuszczenia. Mam wiele sympatii dla tego kraju i jego mieszkańców, co każe mi widzieć wszystko raczej w dodatnim świetle. Nie na tyle jednak, bym nie był świadom niedostatków i szkaz...” – i dem, *Nad Nilem bije serce Wschodu...*, s. 1; „Klientela Hag Ahmeda i jego brata Aszura [garkuchni u wylotu Chanu el-Chalili (suk w centrum Kairu)] składała się głównie ze studentów Azharu [Al-Azhar]. Europejczycy, poza takim dziwakiem jak Korwin [Stanisław Korwin-Pawłowski], ja lub nasi rodacy – muzułmanie [...] nigdy oczywiście tam nie bywali. Widywali ich od czasu do czasu, gdy przechodzili uliczką [...] obciążeni aparatami fotograficznymi, uzbrojeni w kaski korkowe i lornetki, pod strażą kolorowo ubranych dragomanów [przewodników]” – *ibidem*, s. 27; „Przyjezdni Europejczycy nie widzą [...] zjawisk w tym świetle [tak jak Egipcjanie] i do wszystkiego, co krajowe [egipskie] odnoszą się z pogardą. Arab – to dla nich stworzenie czarne, głupie, brudne i leniwe. To prawda, że braknie mu wielu zalet, które oni posiadają, ale ma za to inne, których dojrzeć nie chcą. Jak zaś wiadomo, cudzego zboża nie powinno się swoim korcem mierzyć” – *ibidem*, s. 36. Zob. również i dem, *Early Shi'ism in Iraq*, Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy presented to the University of London (rozprawa doktorska), VI 1955, s. VIII (praca nie została opublikowana, uzyskano ją z EThOS, the UK's e-thesis online service, <http://ethos.bl.uk/Home.do>). W uwagach wstępnych autor prosi swoich muzułmańskich przyjaciół – z którymi, jak zauważa, różni się w wielu kwestiach – o wybaczenie. Wyraża nadzieję, że jego praca nie zostanie odebrana ani jako atak na ich religię, ani jako próba jej obrony. Wyjaśnia, że jest ona rezultatem obiektywnego badania, któremu przyświecało dążenie do ustalenia faktów i próba ich wyjaśnienia w możliwie najlepszy sposób. Podkreśla przy tym, iż jest tylko człowiekiem, a więc nie jest wolny od błędów. Różni go od muzułmańskich przyjaciół podejście do zagadnienia; oni kierują się wiarą i religią, on „patrzy” i ocenia jak badacz. Zaznacza jednak, że podejście naukowe nie może być uważane za lepsze, albowiem częstokroć to droga serca, entuzjazmu religijnego i głębokiej wiary jest prawdziwsza od skrupulatnego rozumowania. Podsumowuje, że jego obowiązkiem było przedstawienie tego, co ustalił w toku badania, i jest gotów wziąć za to pełną odpowiedzialność.

Związek Radziecki. To element życiorysu orientalisty uwidaczniający tragizm tego regionu, sprowadzonego do roli pola, na którym rywalizują mocarstwa. Witold Rajkowski pisał o nim:

[...] jest jednym z kluczowych obszarów kuli ziemskiej, gdzie krzyżują się wielkie szlaki komunikacyjne, zarówno morskie, jak lądowe i powietrzne. W obecnej rozgrywce politycznej [między mocarstwami Zachodu i Związkiem Radzieckim] obszar ten jest widownią olbrzymiej gry, przeważnie ukrytej, ale tym niemniej pełnej dramatyzmu, napięcia, a której stawką jest panowanie nad światem. Tego rodzaju gra na szachownicy Środkowego Wschodu⁷ nie jest bynajmniej czymś nowym. Mocarstwa zawsze dążyły do opanowania tamtejszego terenu, do zawładnięcia nim, nie cofając się przed żadną chytrością i podstępem, ani też – gdy tego wymagały ich interesy, a sytuacja światowa pozwalała na to – przed użyciem brutalnej siły⁸.

Warto również przytoczyć inną jego uwagę, którą wiele lat później (ale przecież nie w tak odległej przyszłości) czyta się z zainteresowaniem, ale i z przymrużeniem oka:

[...] narody muzułmańskie zdecydowały się rozpocząć walkę o całkowite wyswobodzenie się spod hegemonii europejskiej, nie tylko politycznej, ale i gospodarczej. O tym, by przeciwdziałać tym dążeniom metodami „silnej ręki”, nie ma oczywiście mowy. Czasy kolonializmu minęły. Świat islamu doskonale widzi upokarzającą uległość mocarstw zachodnich, a zwłaszcza Wielkiej Brytanii wobec Sowietów⁹, i tłumaczy to sobie jako wyraz słabości. Dlatego to stosowanie wobec narodów muzułmańskich metod siły wzbudziłoby w nich nie trwogę i pokorę, ale wściekłość i pchnęłoby je ostatecznie w ramiona Rosji Sowieckiej [...]. Cóż więc pozostaje mocarstwom Zachodu? Odpowiedź prosta: oparcie polityki na zasadach prawdy i ideałach ogólnoludzkich, ideałach chrześcijańskich, oparcie nie teoretyczne, ale istotne, nawet za cenę pewnych

⁷ „[...] w okresie międzywojennym w polskiej terminologii powszechne było tłumaczenie angielskich terminów Near East i Middle East wyłącznie jako Bliski Wschód. Dopiero w latach II wojny światowej, w trakcie pobytu na tych terenach Wojska Polskiego i w wyniku konieczności współpracy z Brytyjczykami, w języku potocznym pojawiać się zaczął termin Środkowego Wschodu. Powoli przenikał on również do terminologii urzędowej, o czym świadczyć mogą liczne raporty i dokumenty placówek rządowych i wojskowych z tego terenu. Dominujący był jednak wciąż termin Bliski Wschód” – K. Wałaszczuk, *Środkowy Wschód w latach II wojny światowej. Relacje i działania polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych w Iranie, Iraku i Afganistanie*, Toruń 2012, s. 7-8.

⁸ W. Rajkowski, *Nowe drogi islamu*, s. 3.

⁹ Pisze te słowa w 1952 r.

poświęceń i narażania się na konflikt z powodzią bolszewizmu. To tylko może wzbudzić w narodach Wschodu uznanie i szacunek i to tylko może je skłonić do szukania zgody i porozumienia z Zachodem¹⁰.

Powojenne losy W. Rajkowskiego wpisują się w historię trudnych początków Polaków na obczyźnie. Tylko dzięki silnej woli, uporowi w dążeniu do wytyczonych celów, cierpliwości i ciężkiej pracy, wbrew wielu przeciwnościom uzyskiwali oni zatrudnienie, także w charakterze pracowników umysłowych, oraz cieszyli się w nowym otoczeniu szacunkiem i uznaniem.

Bibliografia dotycząca orientalisty jest skromna i zawiera szczątkowe informacje. W niniejszym opracowaniu przywołuje się fragmenty na temat jego działalności z monografii Jacka Pietrzaka¹¹ oraz Krzysztofa Walaszczyka¹². Informacje zaczerpnięto również z publikacji *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza podczas II wojny światowej*¹³. Niezwykle pomocny i wnoszący wiele nowych faktów okazał się tekst przyjaciela W. Rajkowskiego, Aleksandra Grobickiego¹⁴. Pozostałe pozycje książkowe i artykuły zawierają krótkie biografie, wzmianki lub mają charakter okółotematyczny.

Sięgnięto również do wspomnień, w których przytacza się relacje ze spotkań z W. Rajkowskim. Ich autorami są Agnes Newton Keith¹⁵ i Fred W. Kelly Jr.¹⁶

W celu sporządzenia charakterystyki oraz omówienia działalności orientalisty wykorzystano materiały z polskich archiwów: Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Centralnego Archiwum Wojskowego (CAW), Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC) w Warszawie, Archiwum Emigracji UMK w Toruniu, Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego (IPMS) w Londynie oraz bibliotek: Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego,

¹⁰ W. Rajkowski, *Nowe drogi islamu*, s. 4.

¹¹ J. Pietrzak, *Polscy uchodźcy na Bliskim Wschodzie w latach drugiej wojny światowej. Ośrodki. Instytucje. Organizacje*, Łódź 2012, s. 254, 256, 274-276.

¹² K. Walaszczyk, *op. cit.*, s. 384-387.

¹³ *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza podczas II wojny światowej*, t. 2: *Wybór dokumentów*, wybór i oprac. J.S. Ciechanowski, tłum. Z. Szlęk, Warszawa 2005, s. 146.

¹⁴ A. Grobicki, *op. cit.*, s. 3.

¹⁵ A. Newton Keith, *Challenging the Desert*, „Chicago Tribune” 1966, 26 VI, s. 22; opublikowany jako fragment książki: *Children of Allah. Between the Sea and Sahara*, Boston 1966.

¹⁶ F.W. Kelly Jr., *Global Oil Finder. Autobiography of a Petroleum Geologist*, Bloomington 2006. Relacja ze spotkania z W. Rajkowskim znajduje się we fragmencie książki opublikowanym na stronie: <http://www.authorhouse.co.uk/Bookstore/BookDetail.aspx?BookId=SKU-000338196> – 16 V 2016.

Bibliografia

I. Archiwa

Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego.
Centralne Archiwum Wojskowe.
Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie.
Archiwum Emigracji UMK w Toruniu.
Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.
Interim Academic Registrar (SOAS, University of London).
Archives and Special Collections, Durham University Library, Durham (Wielka Brytania).

II. Biblioteki

Archives & Special Collections, SOAS Library.
Biblioteka Narodowa w Warszawie.
Biblioteka m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego.
Biblioteka Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej w Poznaniu.

III. Wspomnienia i reportaże

Aleksandrowicz M., *Garść wspomnień*, [w:] *Przed wrześniem i po wrześniu. Ze wspomnień młodych dyplomatów II Rzeczypospolitej*, red. Z Czeczot-Gawrak [et al.], Warszawa 1998.
Burckhardt J.L., *Travels in Syria and the Holy Land*, London 1822.
Churchill Ch.H., *Mount Lebanon: a Ten Years' Residence, from 1842 to 1852, Describing the Manners, Customs, and the Religion of its Inhabitants, With a Full & Correct Account of the Druse Religion, and Containing Historical Records of the Mountain Tribes from Personal Intercourse With Their Chiefs and Other Authentic Sources*, vol. 1, London 1853.
Korwin S.A., *Wspomnienia, Wyciąg z życia, cz. 2*, Warszawa 1966.

- Nowak K., *Rowerem i pieszo przez Czarny Ląd. Listy z podróży afrykańskiej z lat 1931-1936*, zebr., oprac. i wstęp Ł. Wierzbicki, Poznań 2011.
- Volney C.F., *Podróż do Syrii i Egiptu odbyta w roku 1783, 1784 i 1785*, t. 1-2, tłum. R. Markiewicz, Kraków 1803.

IV. Monografie i opracowania

- A Guide to Manuscripts and Documents in the British Isles Relating to the Middle East and North Africa*, compil. N. Matthews, M.D. Wainwright, ed. J.D. Pearson, Oxford–New York 1980.
- Abdalla M., *Kultura żywienia dawnych i współczesnych Asyryjczyków. Uwarunkowania społeczno-kulturowe*, Warszawa 2001, *Świat Orientu*.
- Agatarchides z Knidos, *Dzieje. O Azji i O Europie: fragmenty historii powszechnej; O Morzu Czerwonym: traktat historyczny o krajach Południa*, tłum., wstęp i komentarz. G. Malinowski, Wrocław 2007.
- „Akcja Kontynentalna” w planach rządu RP na obczyźnie w latach 1940-1944, [w:] *Wkład polskiego wywiadu w zwycięstwo aliantów w II wojnie światowej. Akta konferencji naukowej zorganizowanej w Krakowie w dn. 20-22.10.2002 r. przez Polską Akademię Umiejętności, Muzeum Armii Krajowej, Towarzystwo Obrony Zachodnich Kresów Polski i Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. Z.J. Kapera, Kraków 2004, s. 67-80, *Prace Komisji Historii II Wojny Światowej – Polska Akademia Umiejętności*, t. 1.
- Bakalarz A., *Polaków odkrywanie Arabii Saudyjskiej*, Kraków 2005.
- Biegański W., *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie 1939-1945*, Warszawa 1990.
- Bystron J., *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930.
- Chudzikowska J., *Generał Bem*, Warszawa 1990, *Biografie Sławnych Ludzi*.
- Colosimo J.-F., *Zbłądzeni ludzie. Przekleństwo chrześcijan Bliskiego Wschodu*, tłum. K. Szttyler, Warszawa 2017.
- Czerwiński G., *Literatura polsko-tatarska po 1918 roku. Zestawienie bibliograficzne*, Białystok 2013.
- Danecki J., *Podstawowe wiadomości o islamie*, t. 1-2, Warszawa 1997; wyd. IV: Warszawa 2011.
- Dziekan M.M., *Irak. Religia i polityka*, Warszawa 2005.
- Dziekan M.M., *Historia Iraku*, Warszawa 2007, *Dzieje Orientu*.
- Dzierżykray-Rogalski T., Promińska E., *Sudan. Kraj i ludzie*, Warszawa 1991.
- Fahmy K., *All The Pasha's Men. Mehmed Ali, His Army And The Making Of Modern Egypt*, Cairo–New York 2002.
- Farah C.E., *Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830-1861*, London–New York 2000.
- Ghassemilou A.R., *Kurdystan i Kurdowie*, tłum. E. Danecka, wstęp W. Skuratowicz, Warszawa 1969.
- Głodek J., *Irak*, Warszawa 1982.

Książka przybliży sylwetkę oraz dorobek orientalisty i podróżnika Witolda Władysława Rajkowskiego (1910–prawdop.1957), postaci właściwie nieznanej. W pierwszej połowie XX w. był to jeden z niewielu obywateli polskich, którzy nie tylko podróżowali po Bliskim Wschodzie, ale tam zamieszkali, uczyli się języka arabskiego, różnych jego dialektów i, co najważniejsze, starali się poznać i zrozumieć miejscowe realia. Wchodzili w interakcje z ludnością.

W prezentowanej publikacji przytacza się głównie relacje W. Rajkowskiego z odbytych podróży po Egipcie, Libii, Syrii, Libanie, Transjordanii oraz Iraku. Zakres tematyczny tekstów jest szeroki. Wzbogacone są o liczne fotografie, które w większości nie były nigdy publikowane, wykonane przez orientalistę, a pozyskane z prywatnych zbiorów rodziny W. Rajkowskiego.

Praca będzie cennym uzupełnieniem w dziedzinie badań nad dziejami orientalistyki na rynku polskim, bardzo ubogim w rodzimą i tłumaczoną literaturę tego typu. Sądzę, że znajdzie szerszy krąg odbiorców niż wąskie grono orientalistów. Stanowi bowiem oryginalne, dojrzałe i zwarte treściowo dzieło.

dr hab. Hieronim Kaczmarek, prof. US

Publikacja ma niezaprzeczalny walor naukowy i wejdzie z pewnością do kanonu źródeł do dziejów etnologii i orientalistyki polskiej, jednakowoż jej zawartość, tematy, a także aparat naukowy, w jaki została opatrzona, czynią ją przystępną czytelnikom spoza branży.

dr hab. Grzegorz Nieć, prof. UP

dr Antoni Przemysław Kosowski – absolwent Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych, Pracowni Języka i Kultury Arabskiej oraz Wydziału Nauk Historycznych UMK w Toruniu. Studiował język arabski w Egipcie (Aleksandrii). Autor książek: *Nowojorski meczet Rzeczypospolitej. Historia gminy tatarskiej w Stanach Zjednoczonych* (2011) oraz *Stosunki polsko-egipskie w latach 1927-1945* (2017). Uczestnik projektu dokumentacyjno-badawczego Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Kairze, dotyczącego historii kontaktów polsko-egipskich. Laureat grantu Polonia Aid Foundation Trust (PAFT) w Londynie (dwukrotnie). Pomysłodawca i współautor, wraz ze Stowarzyszeniem Miłośników Egiptu „Herhor”, wystawy (Uniwersytet Warszawski) przedstawiającej wybrane akcenty z historii polsko-egipskich stosunków dyplomatycznych.

Zrealizowano dzięki wsparciu finansowemu miasta Bydgoszczy oraz subwencji wydawniczej Polonia Aid Foundation Trust (PAFT) w Londynie.